

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРИХОВАНИХ СМИСЛІВ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОЦЕСУ ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ

Естетична та педагогічна функція художнього твору реалізується перш за все через існування у ньому пласту прихованої інформації, котра відкривається читачу завдяки зіставленню вербально виражених компонентів тексту, а також присутніми у свідомості уявленнями та знаннями. Приховані смисли виражаються сукупністю мовних елементів (системи лінгвістичних та позалінгвістичних знаків, ретрансляція яких складає процес відновлення прихованої інформації) у заданій автором послідовності. Їхнє прочитання дає можливість «вибудувувати» позатекстову естетичну реальність. Таким чином, уміння інтерпретувати приховані смисли художніх текстів дає можливість створити цілісне уявлення про твір і оптимізувати процес естетичного та розумового виховання учнів засобами літератури.

Проблема інтерпретації прихованих смислів художнього тексту висвітлювалася у працях Г. А. Антипова [1], Л. А. Ісаєва [2], В. А. Кухаренко [3], Я. К. Славинського [4]. Однак, досі не розкриті її значення у процесі викладання методики літератури в школі.

Мета статті – охарактеризувати значення аналізу прихованих смислів у художніх творах для забезпечення якісного викладання літератури в школі.

Вивчення прихованих смислів – невід’ємний аспект процесу інтерпретації тексту, який, у свою чергу, є складовою уроків літератури. Варто зазначити, що лінгвістичний аналіз мовних елементів з метою виявлення прихованої інформації актуальний виключно для художніх текстів, оскільки є засобом їхнього комплексного трактування та цілісного естетичного сприймання, і не призначений для текстів інших стилів (за умови якщо вони не є частиною художнього твору). Елементом герменевтики часто не приділяють належної уваги, незважаючи на те, що аналіз визнаних класичними художніх творів дає підстави говорити не лише про важливість прихованих смислів у процесі аналізу тексту і, як наслідок, його розуміння, а й про існування окремої категоріальної якості тексту, яка творить «підхудожню» реальність, нерозривно пов’язану з текстом.

Розуміння прихованого тексту спирається на енциклопедичність та загальну когнітивну базу учнів. Водночас, воно у великій мірі залежить від розуміння механізмів формування та трактування прихованих смислів у мовній свідомості школярів.

Прихованими смислами називають ті структурні елементи, що безпосередньо не відображені у тексті в мовних значеннях та одиницях, а виявляються у контекстних видозмінах та в процесі актуалізації їх можливих значень (зазвичай у зв’язці зі схожими одиницями), а також їх позатекстових трактувань.

Ключовим у трактуванні тексту як складної структурної єдності, що разом з вербальним очевидним змістом володіє також прихованою інформацією, є контекстуальний аналіз. Він дає можливість встановити рівень смислового навантаження окремих елементів та їхньої сукупності, а також визначити роль та ступінь їхньої видозміни відповідності до потреб твору. Наприклад, значення універсальних символів може змінюватися від письменника до письменника або й зовсім трансформуватися в авторській свідомості. При цьому враховується полісемічний характер мови. Адже мовна одиниця, поряд із формальним значенням, володіє відображеним або не відображеним в творі смисловим навантаженням і є структурним елементом метафоричного пласту тексту, без якого він не може вважатися повним (відповідно, порушуватиметься процес неявної комунікації).

Головним прийомом у процесі інтерпретації прихованих смислів художнього тексту є коментування прочитаного з позиції образу автора, образу читача чи образу персонажа. Тобто, школярі повинні відповісти на запитання («що хотів сказати письменник?», «як би я мав сприйняти це?», «що хотів і що зробив персонаж?», «чому він це зробив/так написав?») з подальшим пошуком причинно-наслідкових зв’язків. Через розбіжності трактування тексту з позицій автора й читача можуть виникнути міні-дискусії. Однак, це відбувається, якщо у творі представлена достатня кількість прихованої інформації, а також якщо школярі схильні до рефлексій підтексту та подальшого аналізу. Дослідження прихованих смислів сприятиме вмінню відтворення естетичної реальності твору і його подальшого обґрунтованого аналізу. В перспективі це сприятиме розвитку та збагачення когнітивної бази учнів.

Отже, проблема трактування прихованих смислів має педагогічну спрямованість, оскільки для ефективного розуміння окремо взятого тексту необхідно привчати учнів до структурного та лінгвістичного аналізу та виявленню смислових нюансів окремих елементів. Тоді підвищиться рівень викладання літератури в школі в, водночас, ефективнішим буде процес естетичного, розумового та морального виховання школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипов, Г. И. Текст как явление культуры. [Текст] / Г. И. Антипов, О. А. Донских, И. Ю. Марковина, Ю. А. Сорокин. – Новосибирск: Наука, 1989. – 194 с.
2. Исаева Л. А. Художественный текст: скрытые смыслы и способы их представления / Л. А. Исаева. – Краснодар: Краснодар. кн. изд-во, 1996. – 310 с.
3. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – М.: Просвіта, 1988. – 190 с.
4. Славинский Я. К теории поэтического языка (перевод А. К. Жолковского) / Я. Славинский // Структурализм «за» и «против». Под ред. Е. Баснина и М. Полякова. – М.: Прогресс, 1975. – С. 37–113.